

Van Den Herd

tijdschrift

van

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OIRSCHOT

=====
Jaargang 22 nummer 1 - februari 2015
=====

Redactie: Hanneke v.d. Bogaart-Vugts

Molenstraat 12
tel. 0499 572221

Maria van Deutekom

Noyenstraat 12
tel. 06 33802883

Lay-out: John Putmans

Dekanijstraat 3
tel. 06 46740769

Overname van artikelen is toegestaan met bronvermelding.
ISSN 1387 - 2060

INHOUD

WAAR STOND ODULPHUS' WIEG? Joseph Rietveld	3
JONKER WILLEM EIJBERTS VAN OETELAAR IN OIRSCHOT Ger van den Oetelaar	6
HEEMKEUTELS EN TAALSCHATJES II Theo van de Loo	9
EIGEN AARDIGHEIDJE	11
DE VORSTER Clari van Esch-van Hout	12
WERKGROEP KLEINOOD Wim van de Biggelaar	20
MUSEUMSCHATTEN Nelly van Kessel	25
FLORIS WOLTERS: 'DE OORSPRONG VAN OIRSCHOT' Maria van Deutekom?	29
DE KANUNNIKEN VAN OIRSCHOT (5) Hanneke van den Bogaart-Vugts	31

WAAR STOND ODULPHUS' WIEG?¹

Wie geschiedenis beoefent en daarbij afhankelijk is van wat oude teksten vertellen, moet deze oude teksten geloven, mits ze niet met elkaar in tegenspraak zijn: Wat wil hij anders?

Nog veel vaker dan onderlinge tegenspraak van teksten krijgt men te maken met een tekort aan informatie: men wil eigenlijk meer weten. Als een Middeleeuws handschrift zegt dat iemand in Oroscoth geboren is, dan is dat zo. In dit geval is er tegenspraak genoeg, want 9 andere handschriften geven resp. Oroschoth, Oreschoth, Oroscoth, Orosschoth, Oroschoth, Oroschoth, Orosschoth, Oroschoth, Oerschoth. Maar het is een kniesoor die denkt dat het hier over verschillende plaatsen gaat, wat theoretisch overigens mogelijk is.

Rest nog uit te vogelen welke plaats dat is, en waar gelegen. Google Maps helpt niet want die kent ze geen van alle. Maar een oeroude traditie weet al sinds zeker 1350 dat het hier om het Brabantse Oirschot gaat; bewijs maar dat die traditie ongelijk heeft.

Toch is er een historische school die meent het tegendeel bewezen te hebben, of minstens gereede aanleiding te hebben om deze traditie te betwijfelen: die school meent namelijk dat de Nederlandse geschiedenis van ongeveer 300 tot ongeveer 900 niet alleen niet waar is, maar zelfs nauwelijks bestaat, omdat heel laag Nederland toen onder water stond: geen Bisschop Willibrord dus in Utrecht, geen moord op Bonifatius in Dokkum, tenzij de Friezen dat in duikerspakken hebben gedaan. En dus kan ook Odulphus niet naar Bisschop Frederik te Utrecht zijn getogen in 820 of rond die tijd, en vandaar naar Friesland om bij Staveren een klooster te stichten.

Natuurlijk moet deze school² met alle oude teksten (er zijn 17 middeleeuwse handschriften mij bekend met het leven van Odulphus)

¹ Reactie op artikel van Michiel Verweij (Van den Herd, jrg. 21, nr. 3, p. 16-22).

² De oervader van deze school, voor mensen die e.e.a. willen natrekken, heet Albert Delahaye, ooit archivaris van de gemeente Nijmegen.

die boven aangestipte inhouden hebben, iets anders doen dan de orthodoxe geschiedbeoefenaars. Hun verklaring komt er in het (heel erg) kort op neer, dat die teksten ontstaan zijn in Frans Vlaanderen en over gebeurlijkheden uit die streek gaan. Later heeft men, bij en na de verhuizing van het oude bisdom Traiectum (Tournehem) naar Utrecht, de teksten ‘aangepast’ aan hun nieuwe omgeving.

Nu moet onze Odulphus nog even teruggevoerd worden naar zijn oorspronkelijke honk, want dat kan natuurlijk niet Oirschot zijn. Dat gaat moeilijk worden, natuurlijk, met zo’n definitieve plaatsaanduiding als Oroscoth; inzake plaatsnamen wemelt het van de doublures: neem bijvoorbeeld Aalst (4 maal in de Wikipedia), of Rosendaal (=Roosendaal=Rozendael etc.) Ook voor Oroscoth is er in Frans Vlaanderen een naamgenoot te vinden, en wel het moderne Orchies, in middeleeuwse teksten onder de vorm Oresooth. Nu mag iedereen het zelf zeggen. Persoonlijk vind ik dat Oresooth niet voldoet, omdat de “c/ch” achter de “s” ontbreekt, terwijl die consistent in alle versies van de manuscripten over Odulphus wel staat; zoiets mag een etymoloog³ niet wegsмоккelen.

Uw spreker stelt dat de Vita van Odulphus vermoedelijk in Utrecht geschreven is, maar dat geloof ik nu ook weer niet: de oudste versie wordt bewaard in de Bibliothèque Municipal de Saint Omer (niet in de KB Brussel – dat is de op één na oudste versie) en is misschien al tiende-eeuws. Merkwaardig is dat de handschriften vanuit het zuiden schijnen op te rukken naar het noorden: Saint Omer (klooster van St. Bertin), Brussel (klooster van St. Laurent te Luik), Parijs (klooster van Echternach), terwijl de oudste Nederlandse versies pas in de veertiende eeuw opduiken. Dat geeft toch ook wel weer te denken; misschien was het een kwestie van schrijfcultuur die in het noorden later gebruikelijk werd dan in het zuiden, zodat daar de oudste versie werd geproduceerd en bewaard over gebeurlijkheden uit “het hoge noorden”.

³ Een etymoloog is een deskundige op het gebied van klank- en taalontwikkeling.

Natuurlijk moet ook voor Staveren, dat in Odulphus' verhaal zo'n wezenlijke plaats inneemt, een nieuwe localisatie gevonden worden. Bovenbedoelde historische school meent dat de Belgische plaats Stavele wel voldoet, maar dit stuit volgens mij ook weer op etymologische problemen: Stavele en Staveren schelen slechts weinig, maar de oude vorm van Staveren, nl. Stauron, is moeilijker, dan wel niet, met Stavele in verband te brengen.

Curieus is dat bij Stavele in de buurt een oud klooster Eversham nog op 18^e-eeuwse kaarten te vinden is, welke naam natuurlijk wel weer heel sterk doet denken aan Evesham, waar Odulphus' gebeente volgens een oude overlevering terecht gekomen zou zijn, daar gebracht via een Vikingkapitein die zei het uit Staveren te hebben “gered” en het voor een vorstelijke som aanbood, welke hij ook kreeg.

In het licht van dergelijke indicaties meent bovenbedoelde onorthodoxe school dat ook voor Odulphus voldoende aanwijzingen zijn dat de orthodoxe traditie even vals is als de rest van het algemeen geaccepteerde geschiedverhaal volgens hen is. Ik heb nergens met mijn neus boven op gestaan, maar de onorthodoxe school heeft mij toch niet weten te verleiden om met hen mee te gaan. Voor mij is de grote vraag: stond laag Nederland toen inderdaad blank? Een antwoord daarop zou voor bodemkundigen tamelijk eenvoudig te beantwoorden moeten zijn, lijkt mij. Maar ze willen er niet aan; dus neem ik maar aan dat het niet zo was: veel slikken en zompen, vooruit, maar geen regelrecht langdurig verdronken land vanaf de Romeinse tijd tot ongeveer 1000.

Hoezeer het mij dan ook spijt dat ik geen echt onbetwistbaar uitsluitsel kan geven over Odulphus' geboorte grond, geef ik toch voorlopig maar de voorkeur aan de orthodoxe voorstelling van zaken. En daarmee zult U het – om met de rijdende rechter te spreken – wat mij betreft moeten doen.

J. Rietveld

Datum Tilliburgi, die nono vigesimo mensis novembris MMXIV.

JONKER WILLEM EIJBERTS VAN OETELAAR IN OIRSCHOT¹

In 1567 wordt jonker Willem Eijberts van Oetelaar (*stadhouder kwartierschout Peelland, geboren en wonende in Sint-Oedenrode*) gevraagd om in Oirschot bij een geschil op te treden. Er is een ruzie ontstaan tussen de vrienden en familie van wijlen Jan Aerts Sceijntkens en die van Peter Aert Sichemans. Peter Aert Sicheman heeft Jan Aerts Sceijntkens vermoord.



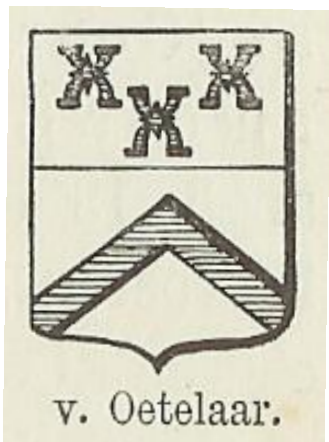
Wapen 3 molenijzers van Peelland, foto Ger van den Oetelaar

¹ Meer informatie over de genealogie Van den Oetelaar in *Familie Van den Oetelaar 1250 - 1700. Landlieden, Bestuurders en Kartuizers binnen Hertogdom Brabant*, 2011, Liempde, Duthmala, geschreven door Ger van den Oetelaar.

Jonker Willem Eijmberts is als één van de drie arbiters betrokken door de partij van de dader Peter Aert Sicheman. Er wordt uiteindelijk door de gezamenlijke arbiters het volgende besloten. De familie van de vermoorde moet de dader diens misdaad vergeven namens de minderjarige kinderen en de weduwe van Jan Aerts Sceijntkens. In ruil daarvoor wordt dader Peter Aert Sicheman, (zoals in die tijd te doen gebruikelijk) verplicht de genoemde kinderen en de familie tot in het derde geslacht toe, te ontwijken in herbergen en op kerkwegen. Als Peter Aert Sicheman als eerste in een herberg is en daar een kan wijn of bier heeft staan, dan zal hij die eerst leeg mogen drinken, maar daarna moet hij wijken als de familie Jan Aerts Sceijntkens dat nodig acht. Ook moet Peter Aert Sicheman acht pond bijenwas schenken, waarvan vier pond aan de Sint Odulphuskerk te Best en vier pond aan de Sint-Peterskerk in Oirschot. Verder mag dader Peter Aert Sicheman zijn leven lang niet meer in Oirschot wonen en ook nog tien jaar niet in het dorp Nuenen. Hij mag er alleen als gast komen volgens het zoenrecht. Daarnaast moet Peter Aert Sicheman per aanstaande Maria Lichtmisdag en over een jaar ten behoeve van de genoemde minderjarige kinderen een bedrag van 40 zoenguldens betalen. Jonker Willem Eijmberts van Oetelaar en Jan Blanck en Steven Dircks, die handelen namens genoemde Peter Aert Sicheman, hebben ook beloofd deze afspraken na te zullen komen en het geld ook als zodanig te zullen betalen. Adriana weduwe van Aert Sicheman heeft al haar bezittingen, roerende en onroerende, overgedragen aan Jan Blanck, jonker Willem Eijmberts van Oetelaar en Steven Dircks totdat die voor hun belofte terzake van deze zoenovereenkomst ontslagen zullen zijn.² Jonker Willem Eijmberts van Oetelaar heeft meerdere relaties met Oirschot en Best. In 1576 wordt bij een verkoop van een perceel groot drie en een halve lopenzaat aan Jan Janss de Crom bepaald dat de koper nog een last moet voldoen van acht lopense rogge aan jonker Willem Eijmberts van Oetelaar.

² RHCE, Oirschot, ORA, inv. 140B, fol. 240-240v, d.d. 26 november 1567. Met dank aan J. Toirkens.

Het gaat over een perceel in de herdgang Verrenbest in Oirschot.³ In 1588 wordt bij een verkoop van een huis met tuin, groot totaal vijftien lopenzaat en negen roeden in Oirschot in herdgang de Notel, vermeld dat er nog lasten af te handelen zijn onder andere tien lopenzaat rogge aan jonker Willem Eijmberts van Oetelaar, hetgeen moet worden afgehandeld door de nieuwe eigenaar Peter Janssen van de Laeck.⁴



Jonker Willem Eijmberts bezit een pacht van acht vaten rogge, Oirschotse maat. Deze pacht wordt elk jaar betaald door Lauwereijns Joachims op Maria Lichtmis (2 februari) uit diens goederen gelegen in Oirschot onder Best. Deze pacht wordt later onder andere door zijn zoon jonker Albert van Oetelaar geërfd. De zoon van jonker Willem Eijmberts, jonker Eijmbert van Oetelaar verkoopt later een pacht aan Lauwereijns Joachims.⁵ Wellicht betreft het hier het perceel dat in Verrenbest ligt.

In 1593 wordt jonker Willem Eijmberts van Oetelaar, samen met Jan Brock gemachtigd door de Oirschotse erfgenamen (o.a. Everard van Amelroyen) betreffende de zaak rondom hun tante Elisabeth van Amelroyen om hun zaak te behartigen in de rechtszaak tegen Geverden Doirne, de weduwnaar van Elisabeth van Amelroyen.⁶

Ger van den Oetelaar

³ RHCe, Oirschot, ORA, inv. 141C, fol. 517v, d.d. 15 juni 1576

⁴ RHCe, Oirschot, ORA, inv. 143B, fol. 192v, d.d. 26 maart 1588

⁵ RHCe, Oirschot, ORA, inv. 146A, fol. 11, d.d. 6 juni 1605

⁶ RHCe, Oirschot, ORA, inv. 144A, fol. 77v, d.d. 12 januari 1593

HEEMKEUTELS EN TAALSCHATJES II

Eerst een foutmelding: in nummer I (Van den Herd, jrg. 21, nr. 3, pag. 15, onder 3) is 't woord 'niet' weggelaten. 'levert veel op' moet zijn 'levert niet veel op'. Het tegenovergestelde dus (over keutelen). Vervelend is dat.

En nu mijn bijdrage per 1 januari 2015: Ik ga verder met het opschrijven van fraaie uitdrukkingen en taalschatjes. Ik heb deze in de loop van vele jaren opgeschreven en nu laat ik onze leden daarvan genieten. 't Is meestal smakelijke kost. Wel moet men mij – wederom – excuseren voor soms harde, vervuilende taal. Ik verbloem dit niet. 't Moet kunnen', zegt men dan. Zo is 't.

Trouwens veel kan ik nu niet brengen want ik wil deze keer ook smartlappen op een voetstuk zetten. Die kun je lekker meedeinen.

Maar allereerst weer enige taalschatjes (in willekeurige volgorde).

Nummer 4 dus:

Ik wil met haar liever in de wei liggen dan met een rol prikeldraad.

5. St. Nicolaas gaat niet naar een moskee, want daar staan te veel schoenen.
6. Lilleke ouders hebben skôn jong.
7. Goeie raad: oew orre nie laten hangen en oew erremoei thuis laten.
8. Een wijndrinker praat tegen zijn glas; een bierdrinker tegen zijn buurman.
9. Om unne vrijer te krijgen: goed bidden en goed gek zên.
10. Een winterkoninkske is een klein vogeltje dat, althans dat doet de man, wel vijf of meer nestjes maakt. Als die door hem gemaakt zijn, komt het vrouwtje en die kiest het beste (naar haar zin) uit om in te broeden.
11. Man (vrijgezel) en vrouw (ook vrijgezel) gaan na de warme hap in het bejaardenhuis naar (hun?) kamer om te rusten, maar een huisgenote zei: "zij heeft de bedsprei al terug geslagen".

12. Vóór de Tweede Wereldoorlog had je Chinezen die rond kwamen met een bakje (om de hals gedragen) waarin blokken (brokken) met pinda. De Chinezen riepen dan: ‘pinda, pinda, lekka, lekka.’”
13. Kietelen is fijn, maar ’t moet niet te lang duren.

Vervelend is altijd voor mij dat ik vooraf niet weet hoe lang mijn artikel mag zijn. Ik schat het maar in. Mede ter variatie eindig ik dus hier met de taalschatjes, althans voorlopig.

Ik ga nu over naar een heel ander chapiter, n.l. naar smartlappen, welke aangenaam bij de massa in ’t gehoor lagen en nog liggen. Er is geen zangzaad voor nodig; ’t is lichte kost. Uit de vijftiger jaren, schat ik. Velen onzer zullen die toenmalige favorieten herinneren. Alles in korte trekken en in willekeurige volgorde. Hier komt het, houdt je vast.

- 1 Sien laat eens zien hoe mooi je bent.
- 2 Mien waar is mijn feestneus.
- 3 Kijk eens in de poppetjes van mijn ogen; kijk eens naar de kuiltjes in mijn wang.
- 4 Ik heb je voor het eerst ontmoet, daar aan de waterkant
- 5 Hand in hand, kameraden
- 6 Bij ons staat op de keukendeur
- 7 Smurfenlied, sha la la, sha la la
- 8 Kleine café aan de haven
- 9 Bloemetjes-gordijn
- 10 Huilen is voor jou te laat
- 11 Vader Abraham had 7 zonen
- 12 Koeweit, Koeweit
- 13 Worstjes op de borstjes
- 14 Jelle zal wel zien
- 15 Nie knieze, nie zeure
- 16 Zak is lekker door
- 17 Spijker in munne kop
- 18 Ouwe Sint Jan

- 19 En nou die handjes
20 Uche, uche, uche
21 Greetje uit de polder, kind van ‘t lage land
22 Och was ik maar bij moeder thuis gebleven
23 Carolientje, Carolientje
24 Mijn achterband is wel wat slap, maar dat geeft niet, lieve
pop, spring maar achter op
25 De vogeltjesdans
26 Adieu mijn kleine garde-officier
27 Tulpen uit Amsterdam

Wie iets hiervan wil zingen, ga je gang. Hef de liedjes mêt aan: ik zie al de adamsappels (klôk, klôk) op en neergaan bij de zangtalenten van ons heemvolk. ‘Mit volle borst’ heet dat. Degene die niet mee-zingt kan lekker mee-deinen.

Dat was het weer. Ik vertrouw dat bij de leden deze afwisseling in de smaak valt; geen regel zonder uitzondering.

Theo van de Loo, de Oude
Vigiliedag voor Kerstmis 2014

EIGEN AARDIGHEIDJE

Juni 1774

Het dorpsbestuur heeft besloten om a.s. zondag een publicatie uit te laten gaan, waarbij de ingezetenen zullen worden aangezegd om hunne mest-, asch- en stronthopen rondom de O.L. Vrouwekerk en om de muur van de kerkhof van de St. Petruskerk binnen drie dagen te ruimen en te amoveren. Bij nalatigheid wordt alles ten behoeve van de armen verkocht.

DE VORSTER

Al verscheidene jaren kom ik met enige regelmaat in de Drossaard om bij leden van de heemkundekring ons tijdschriftje in de bus te doen. Na al die jaren weet ik ondertussen wel – als ik tenminste in de goede straat ben – in welk huis, op welk nummer onze leden wonen. Maar welke de goede straat is, weet ik zo niet. Ligt de betreffende straat links of rechts? Is de Schout, de Schutter of de Vorster – komend vanaf de Bestseweg – de eerste, de tweede of de derde straat? Om de naam op het straatnaambordje te kunnen lezen, moet ik eerst de straat voorbij rijden en dan omkijken. Degene die ooit over de plaatsing van de straatnaambordjes beslist heeft, heeft duidelijk de ingang van de wijk aan de kanaalkant- de Parallelweg- gedacht en de Bestseweg als achteruitgang beschouwd. Tip: De bordjes een kwartslag draaien, zou wel gemakkelijker zijn. Ook vraag ik me wel eens af: Hoeveel (of hoe weinig) Oirschottenaren zouden weten wat er precies schuilgaat achter die straatnamen als de Schout, de Rentmeester, de Schutter enz. Misschien weet een enkeling dat het namen zijn van functies of ambten uit voorbije tijden, maar wat, wie en welke precies? Voor mij was het ambt van vorster het meest onbekend, omdat die met geen enkel bestaand ambt te vergelijken is. Dat werd dus archiefwerk en dan dit artikel.



De vorster was een gerechtsdienaar. Hij was een mix tussen een deurwaarder, een politieagent, een omroeper en een dorpsbode. Zijn taken waren dan ook een beetje van dit en een beetje van dat, een beetje zus en een beetje zo.

Zijn verschillende taken waren:

- 1 Hij moest de schepenen oproepen ter vergadering.
- 2 Hij moest verordeningen van onze bestuurders bekendmaken en/of overbrengen. Wel mondeling, want voor het schriftwerk hadden we een secretaris.
- 3 Hij was bevoegd (in opdracht) de wanbetalers te ‘panden’.
- 4 Hij was betrokken bij het uitvoeren van vonnissen, ook doodvonnissen.

Door al die bevoegdheden en taken stond een vorster wel in hoog aanzien in een dorp. Ook had hij een goed salaris, maar daar stond tegenover dat hij niet populair was bij sommige mensen. Dat zal vermoedelijk vooral gelegen hebben aan die laatste twee aspecten van zijn ambt. Hij genoot wel enige voorrechten. Zo hoefde hij bijvoorbeeld als er – zoals in dreigende situaties – door de bevolking wacht gelopen moest worden, geen wacht te lopen.

Oirschot had meestal 2 vorsters in dienst. In de 17^{de} en 18^{de} eeuw is het ambt lange tijd in handen geweest van de familie Soetens.

Meestal ging het in die familie over van vader op zoon of neef. Zoals alle ambtenaren in de tijd van 1648 tot eind 18^{de} eeuw, moest een vorster wel van de ware gereformeerde godsdienst zijn en van een goed zedelijk gedrag.

Tevens moest hij, zoals alle ambtenaren, de ‘Eed van Getrouwigheid’ afleggen.

Met die eed beloofde en zweerde hij trouw aan de Heren Staten Generaal, en aan de ware gereformeerde religie. Hij beloofde te gehoorzamen aan de Heer van Oirschot, Heeren officieren, aan de Oirschotse bestuurders en de secretaris. Hij zou zich immer waardig gedragen en de waarheid spreken en alle delicten en overtredingen direct aan de Oirschotse overheden melden enz..

Hieronder volgen enkele voorbeelden van gevallen uit de 18^{de} eeuw, waardoor de verscheidene functies en taken van de vorster misschien duidelijker zullen worden.

1 Oproepen tot vergaderen.

Juli 1707. Omdat de bestuurders van ons dorp dikwijls niet allemaal, en soms maar gedeeltelijk, de dorpsvergaderingen bijwonen en men zodoende niet naar behoren besluiten (resoluties) kan aannemen, wordt er in de dorpsvergadering voorgesteld voortaan boetes te zetten op het afwezig zijn. Niet aanwezig zijn kost 25 stuivers. Bij het niet op tijd aanwezig zijn, moet de laatkomer een schellinkje in de armenbus doen, die op het gemeentehuis staat. Maar ligt het aan de vorsters omdat zij de boodschap niet naar behoren overgebracht hebben aan de leden van het dorpsbestuur, dan moeten zij die boete voor de afwezigen betalen.

2 Bekend maken van verordeningen.

In april 1717 moeten de vorsters bekend maken dat voortaan alle personen die van buiten Oirschot hier komen wonen, ter secretarie aangegeven moeten worden. Ook pas geboren kinderen moeten aangemeld worden. Dit lijkt al een beetje voorloper van de Burgerlijke Stand die pas in de Franse tijd officieel ingevoerd is.

Een ander voorbeeld:

In oktober 1721 krijgen de vorsters opdracht om aan alle brouwers en stokers van sterke drank aan te gaan zeggen dat zij nauwkeurig aantekeningen moeten bijhouden van ‘al hun gebrouwtjes’. En ook aan wie ze, en hoeveel ze verkocht hebben.

In november 1722 is dominee van den Berg openlijk beledigd, want iemand had op de deur van zijn woning geschreven:

**“Gij hond, gij ouden duivel.
Wij sullen ouw den hals breeken.
Dat gij alle dingen soo verbiedt in Oirschot.
Ons ons sal den duivel haalen,
als wij ouw den hals niet breeken”.**

Grote consternatie natuurlijk en waarschijnlijk wel enig leedvermaak. De vorster moet bekend maken dat degene die de dader weet aan te geven op een premie van f 100,- kan rekenen. Dat was een heel kapitaal in die tijd. Het resultaat van die publicatie heb ik helaas in de resolutieboeken niet kunnen vinden.

In die tijd mochten katholieken geen onderwijs geven aan kinderen. De schoolmeester moest van de gereformeerde godsdienst zijn. Regelmatig kwamen er bij het dorpsbestuur dan ook klachten binnen dat er ergens een katholiek illegaal les gaf aan kinderen. Dit natuurlijk ten nadele van de legale schoolmeester, die dan minder schoolgeld beurde.

Zo heeft meester van Rheenen in 1726 regelmatig geklaagd over ‘illegale scholen’. Op order van de drost is vorster Jan Soetens er enkele keren op uit gestuurd om dit te controleren, maar hij heeft op de betreffende adressen geen schoolkinderen gevonden. Daarop wordt hij gelast de naburen te waarschuwen geen kinderen naar zo’n onwettige meester te sturen. Anders zullen ze beboet worden.

In de jaren veertig van de 18^{de} eeuw waren er veel buitenlandse troepen in Brabant gelegerd. En al die troepen eisten voedsel voor hun militairen en hun paarden. Soms werden er zelfs paarden en personeel geëist.

Zo lagen er in 1746 Engelse troepen in Oirschot. In juli van dat jaar heeft de herdgang Straten haar tax stro niet geleverd. Een ‘obstinate’ Stratense bewoner heeft zelfs geweigerd zijn quotum te leveren. Om uitleg van de koppige boer te vragen werd er een regent met assistentie van 2 vorsters en 2 dienders op af gestuurd. Tegen zoveel overmacht kon de Stratense boer natuurlijk niet op en hij koos eieren voor zijn geld. Onder begeleiding van de 2 dienders en 2 vorsters moest hij zijn vracht stro naar het raadhuis brengen. Als straf kreeg hij zijn stro niet betaald.

Ook in juni 1947 is er van hogerhand bevolen dat er over vijf dagen 47 karren met paarden naar een leger gebracht moesten worden dat in Gineken en Breda lag. En in november van dat jaar moesten er

zelfs 6 timmerlieden geleverd worden voor het front. De vorsters werden heel Oirschot rondgestuurd om dat allemaal bij elkaar te krijgen, wat hen tenslotte gelukt is.

3 Optreden bij wanbetalers

Dit is duidelijk een minder prettig onderdeel van de taak van een vorster. Bedreigingen aan het adres van de vorster bij het uitvoeren ervan waren dan ook geen uitzondering.

Zo heeft bijvoorbeeld de vrouw van ene Hendrik Teurlinx in 1717 de vorster, die kwam ‘panden’ (onderpand meenemen), gedreigd hem ‘een riek in de pens te steken’.

In februari 1720 is vorster Jan Soetens op verzoek van de collecteur der belastingen, Antony de Metser, naar de herdgang Hedel gestuurd, waar wanbetaler J. Machielse woont. Hij heeft zijn zoon Felix - medevorster - meegenomen. Zij zijn daar aangekomen met de opdracht hem een ‘koeyketel af te panden’. Toen de vorster die ‘koeyketel’ mee wilde nemen, is Eylcken, de vrouw van voornoemde Machielsen, op hem toegekomen en heeft de ‘koeyketel’ weer met geweld afgenomen terwijl ze hem toeriep: “Laet hem los, of ik sla je op de kop!”. Ondertussen zat de man bij de haard zonder iets te zeggen of te doen, zo wordt er in het verslag gemeld, dat de vorster aan het dorpsbestuur doet.

Ongeveer een week later is de vorster weer teruggegaan om bij het gemelde huis deze keer een ‘koey te panden’. Maar terwijl hij de beugel van de koe los wilde maken, kwam gemelde Eylcken weer op hem af en ‘sloeg hem zo tegen de kop dat zijn hoed in de koeystal viel’, ondertussen seggende: “Laet het beest staen of ik sal er opslaen.” Vattende tot dien einde een hout dat daer stont. Sijnde de man bij het vier pap eetende. Zo eindigt het relaas van Jan Soetens. Waarschijnlijk is de vorster onverrichterzake naar huis gegaan.

Een maand later werden Jan en Felix Soetens weer in opdracht van de collecteur der verpondingen, Antony de Metser, naar een wanbetaler gestuurd. Deze keer naar Frans Eymbert Hoppenbrouwers. Wegens achterstallige betaling van verpondingen hebben de vorsters

een ‘coopere ketel gepand’. Maar gemelde Frans Hoppenbrouwers heeft die met geweld uit hun handen getrokken. Daarop hebben de vorsters geprotesteerd tegen het aangedane geweld. Waarop Hoppenbrouwers gezegd heeft: “Ik scheyt in je protesteren”!

Een koeketel schijnt in die tijd toch wel een onmisbaar en waardevol gebruiksvoorwerp te zijn geweest, want regelmatig greep een vorster bij het panden naar zo’n artikel.

Voor de onwetende onder ons: Een koeketel was een grote ketel met hengsel, waarin in vroeger tijden - hangend boven het open vuur - voer voor de koeien en de varkens gekookt werd

Ook in 1724 wilden Jan en Peter Soetens - allebei vorster- een ‘koeyketel panden’ bij Jan Peters van den Heuvel. Maar ook hier werd hij door de vrouw en de dochter met geweld weer afgenomen.

4 Betrokkenheid bij het uitvoeren van vonnissen.

Maar de minst leuke kant van het vorstersambt was naar mijn mening toch wel dat hij verplicht betrokken was bij het uitvoeren van vonnissen, en zeker als het doodvonnissen betrof. Hij hoorde er bij te zijn als er een schavot opgesteld moest worden of als er een galg op de hei opgericht werd. Ook bij de voltrekking van een vonnis was zijn aanwezigheid geëist.

Geen wonder dat in april 1711 een der vorsters, Francis van der Hulpen, zich geretireerd (teruggetrokken) en zelfs verstoopt heeft toen hij de scherprechter moest assisteren. Nadat de scherprechter twee gewezen gedetineerden voor het raadhuis had opgehangen, werden de gehangenen ‘afgesneden’ en moesten de lijken op een kar gelegd en naar het ‘buitengerecht’ op de hei op het ‘Schomsgat’ gebracht worden. En daar moesten de lijken – om aan de uitspraak van de schepenen te voldoen – weer aan de daar staande galg gehangen worden. Klaarblijkelijk heeft de scherprechter nog op de afwezige vorster gewacht, maar toen het tegen de avond liep is men toch zonder de afwezige vertrokken.

(Het Schom ligt- komende vanaf Oirschot - rechts van de Oude Grintweg, voorbij het zgn. Kruis. Nu is een deel van dat gebied bekend onder de naam De Galgenbult).

Op een donderdag in november 1724 zouden er een man en vrouw op een schavot op de markt geliquideerd worden. Daar was van allerhande volk mee gemoeid. Ook de vorsters natuurlijk, gewapend met een snaphaan.

Vooreerst werd door hen gepubliceerd: dat op dinsdag na de middag het schavot gemaakt en opgesteld moet worden op (?) het raadhuis. De captain (van welke herdgang?) moet bevel geven dat van ieder rot (buurt) één persoon woensdagnacht moet waken. Die personen moeten vanaf 5 uur aanwezig zijn. De rotmeesters (leiders van een buurtschap) moeten aanzeggen dat de mannen uit hun buurt donderdagmorgen om 10 uur onder de wapenen moeten zijn, ieder voorzien van een behoorlijke snaphaan. Zij moeten de mannen wel waarschuwen dat zij niet mogen schieten vóór de executie en ook niet in de nabijheid van het schavot ná de executie. Dit op straffe, die er toe staat. Aan ieder rot zal van gemeentewege een half ton bier gegeven worden. Borgemeester Scheepens moet enige penningen gereedhouden voor de scherpmeesters. Verder zal Dielis van Keer zijn kar en paard donderdagmiddag om 2 uur in de buurt van het schavot laten brengen en Tomas van Oers zal de kar naar het buitengericht aan het Schomgat varen. Tot zover de bekendmaking.

En de vorsters zelf? Die zullen, ieder met een snaphaan daarbij assisteren.

Later blijkt dat de terechtstelling f 150,- gekost heeft.

Uit bovenbeschreven gevallen kun je je wel voorstellen dat de vorsters inderdaad niet altijd even geliefd waren. Dat blijkt bijvoorbeeld ook in februari 1729. Dan zijn er in de voorbije tijd verscheijde moedwilligheden en straatschenderijen in Oirschot gepleegt. Met kracht en geweld is er op de deuren geslagen en op wegen van de huizen gelopen, zo dat alles daverde en er zijn zelfs ruiten ingeslagen. Enkele slachtoffers daarvan zijn de borgemeester, de schoolmeester en de beide vorsters. Op de deur van het huis van vorster Jan Soetens is men zo te keer gegaan dat 'de cram uit de post op de vloer is gespronge.' De achterdeur is geforceerd en het hekje naast het huis is aan stukken geslagen.

Er wordt besloten een premie van f 25,- te zetten op het aangeven van de daders. Hiervan zal publicatie gedaan worden. Ik heb zo'n donkerbruin vermoeden dat de vorsters die laatste publicatie niet zelf gedaan hebben.

Tot slot: waarschijnlijk is een zekere Lambert Schuring de laatste vorster van Oirschot. Hij wordt benoemd in 1803 en dan zitten we ondertussen in de Franse tijd. De tijd dat heel ons maatschappelijk bestel veranderd en op Franse leest geschoeid wordt. Vooral na 1810 als ons land ingelijfd wordt bij Frankrijk. In 1811 wordt het rechtspraakwezen vernieuwd. Hiermee verdwijnt ook het ambt van vorster. Lambert Schuring wordt benoemd tot Garde Champêtre ofwel veldwachter.

Cl. van Esch- van Hout

Informatie: Resolutieboeken Oirschot
Losse archiefstukken

WERKGROEP KLEINOOD

‘Een tocht langs kerkhoven en begraafplaatsen in Oirschot’

De deelnemende leden komen op vrijdag 1 augustus 2014 omstreeks 13.30 uur bij elkaar in de pastorie van Jan Daems in de Molenstraat. Het is een prachtige zomerdag en na wat huishoudelijke mededelingen en de afmeldingen door de voorzitter vertrekken de zes deelnemers.

Eerst naar de twee grafstenen bij de Romaanse kerk aan het Vrijthof. Daar worden de gerestaureerde en schoongemaakte grafstenen bewonderd. De linker steen heeft als bijschrift: “Hij sliep op Schoonoord in om in een schoner oord te ontwaken”. Heel erg jammer is dat er een hoek uit de steen van Johannes Söhngen is gezaagd voor de hemelwaterafvoer van het kerkje. Dat was niet nodig. De twee grafstenen kunnen er nu weer jaren tegen.



De halve verharding tussen het straatwerk, dat aangeeft waar het Romaans koor was en het Gotische koor, is (hoewel onlangs toch wel aangepakt toch nog) helaas wat overwoekerd door onkruid. Voor dit laatste zal aandacht worden gevraagd bij degene die het onderhoud heeft.



Vervolgens naar de Joodse begraafplaats bij De Kemmer. Onlangs stond er een artikel over in het Eindhovens Dagblad, (d.d. 31-5-2014). De aanwezigen herinneren zich dat de graven zelf, tot voor enkele jaren wat verhoogd waren met aarde (ca. 10 cm), helaas is dat nu niet meer het geval.

De werkgroep wil vragen of diegene die het onderhoud uitvoert (gemeente Oirschot) aandacht zal besteden aan:

1. De laan naar de begraafplaats vrijmaken van bramen etc.
2. Op de begraafplaats zelf de bramen weghalen.
3. De draden van de omheining aanspannen.
4. De poort te herstellen (houtrot).

Gezocht zal worden naar foto's waarop de verhoogde graven te zien zijn.

We fietsen naar de Nederlands Hervormde Begraafplaats aan het Slingerbos. Daar aangekomen gaan we op zoek naar de graven die op het lijstje staan in het boekje van Rindert Brouwer, gemaakt in het jaar 2000.

De volgende 4 graven op dat lijstje zijn geruimd:

- Het graf 1.1 van Johanna Mans (vrouw van de brugwachter)
- 1.2 van Antonia de Weert
- 2.1 van J.H. v.d. Wetering de Rooij (kunstschilder)
- 2.2 graven van J.J. Simons zijn alle vier geruimd.

Aan de beheerder gaan we vragen de te hoge begroeiing op enkelen graven weg te halen en de ontstane ruimte onder en naast enkelen graven op te vullen met aarde.

Daarna fietsen we via de Miekoeksebrug naar het voormalige klooster van de Paters Montfortanen. We kijken daar vol bewondering naar de Kloosterbegraafplaats. Er is een mooie nieuwe dubbele toegangspoort gemaakt en het kerkhof en omgeving ligt er keurig bij. Onlangs is er nog blad geruimd.

Ook de achter de begraafplaats gelegen Calvarieberg met kruisbeeld is erg netjes.

Complimenten voor de paters Montfortanen die ervoor zorgen dat Dhr. W. Versteden alles zo netjes kan bijhouden.

Vervolgens leggen we even aan bij het Kapelletje van de Heilige Antonius met het varken in het eeuwenoude Straten.

't Ligt er allemaal goed bij. De ceramische plaquette boven de deur stelt natuurlijk Antonius voor. Ze is van de hand van Eduard Copens z.g. uit Den Dungen. De oude (gipsen?) plaquette stelt Sint Joris voor, en bevindt zich nu aan de binnenkant van de kapel, ook boven de deur.

We fietsen verder richting Oude Grintweg, passeren de uitspanning van Mieke Vingerhoeds en bekijken Het Kruis ter herinnering aan Giovanni Castione, de Italiaanse marskramer, die op daar op 4 juni 1838 is vermoord.



We komen aan bij de Familiebegraafplaats De Girard de Miolet van Coehoorn. We krijgen de oude originele hoofdboort niet geopend en gaan vervolgens dan maar via de zij-ingang de begraafplaats op.

We bekijken nog eens goed, de van kasteel Heerenbeek mee verhuisde sluitsteen en de vier grafstenen, die op één onderbak liggen en tegelijk daar naar toe zijn verhuisd op 1 juni 1897.

Later zijn er nog zes personen van deze familie begraven, zodat er nu tien leden van de familie rusten. Eén grafsteen is iets verschoven. Pogingen om die recht te leggen mislukten jammerlijk.

De gemeente Oirschot heeft de familie toegezegd om 'het eenvoudig maar netjes te blijven onderhouden'.

Tips voor onderhoud zijn:

1. De beide poorten weer goed sluitend maken.
2. De taxushagen knippen.
3. De rododendrons wat snoeien; de dode rododendron verwijderen/vervangen.
4. De paden wat op te schonen.

Hierna fietsen we weer richting de Markt van Oirschot. We belanden op een terras en vragen of Theo van de Loo ook even tijd heeft om aan te sluiten. Het is nog steeds prachtig weer. We nemen de middag nog even door en drinken wat. Het was een goed programma en iedereen was tevreden.

We gaan bij de verschillende beheerders vragen of ze wat met onze adviezen kunnen en willen doen.



Ook gaat het nog over het ontstaan van de naam van de Miekoeksebrug. Het was een vrouw, woonachtig op wat tegenwoordig de Hoeven heet, met de naam Van Hammond. Haar bijnaam luidde Mie Koek. Als men toentertijd de nog naamloze brug bedoelde, zei men de brug daar bij Mie Koek. Zo zou de naam zijn ontstaan. Volgens Theo van de Loo.

Verder gaat het nog over, waar ‘de boterpad’ heeft gelopen. Het lijkt er op dat deze door de doorsnijdingen van het Wilhelminakanaal en A58 wat moeilijk is terug te vinden.

Het begin van de Boterpad bij het boterkerkje en einde te Wintelre zijn bekend, maar daartussen zijn nogal wat onzekerheden. Ligt dit onderwerp binnen ons taakgebied?

De deelnemers aan deze middag waren: Frans Adriaanse, Wim van den Biggelaar, Martin Schoenmakers, Paul Stoffels, Cees van Rijen en Frits Speetjens.

Volgend jaar zullen we proberen de overige begraafplaatsen in Oirschot te bezoeken.

Opgetekend door Wim van den Biggelaar

augustus 2014

Geraadpleegde bronnen:

O.M.D., Kerkhoven en Begraafplaatsen in Oirschot, 1991

Rindert Brouwer, Begraven in Oirschot, 2000

Cees van Raak, Dodenakkers, 1995

MUSEUMSCHATTEN

Nadat we bij onze rondgang door het museum ‘De Vier Quartieren’ de lentehoek bekeken hebben, gaan we verder in de ‘Van Esch-schuur’ en komen we bij de zomerhoek.

Er is in het voorjaar al veel werk gedaan om het land klaar te maken en te zaaien maar vooral in de zomer is er weer volop werk op het land.

De hooitijd komt er aan en hiervoor werd het gras gemaaid met de zeis. Daarna moest het gras regelmatig gekeerd worden met de hooivork. Ook was het mogelijk om het gras op ruiters te zetten en als het helemaal droog was, werd het op de hooizolder bewaard voor de winter.



Door het regelmatige gebruik werd de zeis na verloop van tijd bot en moest dan gescherpt worden met een haarhamer en haarspit. Het haarspit werd stevig in de grond geslagen en daarop werd de holle kant van de zeis met de haarhamer plat geslagen. Voor kleine onefenheden op het blad werd de strekel gebruikt.

In juli werd het tijd het graan te gaan oogsten. Vroeger gebruikte men de zicht en de piklat, daarna de zeis. Vervolgens de paardenmachine met menner en maaier en daarna kwam de zelfbinder. Deze werd eerst getrokken door paarden, later door de tractor. Als laatste wordt de combine in vele vormen gebruikt, waarbij het maaien en dorsen tegelijkertijd kan gebeuren.

Het maaien met de zeis was mannenwerk, maar het samenbinden van de schoven werd door de vrouwen gedaan. Daarna werden de schoven op mijten gezet van 10 tot 12 schoven.

Het was zwaar en arbeidsintensief werk. Eén hectare koren maaien met de zeis vereiste zeven tot negen dagen, maar het bracht ook een vorm van burenhulp met zich mee, want met de oogst hielp iedereen elkaar.

De zeis kan worden beschouwd als een verdere ontwikkeling van de sikkel met een lang gebogen mes, aan de binnenbocht scherp, met een scherpe punt. Hij wordt gebruikt door met een snelle zwaaiende beweging lang gras en graan te maaien. De zeis was al bij de Romeinen bekend en heeft mogelijk al eerder bestaan. Pas in de 12^e tot 13^e eeuw kwam het werktuig weer in gebruik in West-Europa.

In sommige streken hebben de boeren de gewoonte een rij korenaren te laten staan op de akker tijdens het oogsten in het geloof dat het maaien ervan ongeluk zal brengen. Het heette dat Ceres, de aardmoeder, zich erin verborg. Ook de ‘laatste schoof’ is een zwaar beladen symbool, omgeven met ceremonies en ritën.

In de zomerhoek zien we ook de H. Ambrosius, de patroonheilige van de imkers. Een legende vertelt dat boven de wieg van Ambrosius een zwerm bijen vloog. De bijen druppelden honing in de mond van de baby, vandaar dat men spreekt dat de redevoeringen van de heilige ‘zoet als honing’ waren.

Nu heeft de boer vroeger zich niet druk gemaakt over die zoete redevoeringen, maar doordat er rondom zijn boerenbedrijf veel verschillende bloesems waren, wilde hij hier ook gebruik van maken door bijen te houden.

In het Oude Egypte werd honing van in het wild levende bijen ge-oogst. In sommige landen werd het houden van bijen in holle bomen

tot ambacht verheven. In Rusland was deze vorm van bijen houden tot in de 19^e eeuw een belangrijke sector van de economie.

In onze omgeving was het houden van bijen meer een vorm van praktisch omgaan met de mogelijkheden, en daarom stonden bij veel boerderijen bijenkorven die gevlochten waren van roggestro of buntgras. In Brabant en Limburg werden ook wel wilgentenen gebruikt. Na het vlechten werden aan de binnenkant van de korf spijlen bevestigd waaraan de bijen hun raten konden bouwen. De zeshoekige raten van bijenwas werden gebruikt als kraamkamer voor



H. Ambrosius

de bijenlarven en als opslagruimte voor stuifmeel en honing.

Het grote nadeel van een bijenkorf is dat bij het verwijderen van de honing en de was een groot gedeelte van de bijen en hun gebroed beschadigd wordt.

Sinds de uitvinding van de bijenkast in de 19^e eeuw nam het gebruik van de gevlochten bijenkorf af. De bijenkast heeft verwisselbare ramen voor raten, waardoor bij het oogsten van de honing het bijenvolk niet beschadigd wordt. Behalve de honing is ook de bijenwas een belangrijk product van de imkerij. Deze was wordt gebruikt om kaarsen te maken en in boenwas of als poetsmiddel.

Voor ondermeer drop wordt bijenwas gebruikt als glansmiddel

maar ook in crèmes en andere cosmetica wordt veel gebruik gemaakt van bijenwas.

In de schilderkunst wordt het gebruikt als bindmiddel en in de beeldhouwkunst om te boetsen of om wasafgietsels te maken.

Bijenwas wordt eveneens gebruikt voor het zgn. wassen (smeren) van kammen en staven van een windmolen.

Maar we kijken verder in de zomerhoek en hoewel hij niet afhankelijk is van een bepaald seizoen, zien we hier ook een grote baktrog staan. Het bakken van brood gebeurde meestal een keer per week. Het graan werd gemalen op de molen en gezeefd. Het meel werd met melk en gist gekneet in de baktrog en omdat er meestal voor een groot gezin gebakken moest worden gebeurde dat kneden met blote voeten, anders was het niet mogelijk de grote hoeveelheid deeg goed te kneden.

Intussen werd de bakoven opgestookt met mutsert. Dit gebeurde in een bakhuis dat apart op het erf stond of tegen het woonhuis aangebouwd was, zodat de warmte van de oven niet verloren ging. Wanneer de stenen aan de binnenkant van de oven witheet waren, werd met een rakelijzer de as uit de oven gehaald en doordat de stenen van de bakoven de warmte lang vasthielden, kon het brood in dezelfde ruimte worden gebakken. De temperatuur in de oven was dan ongeveer 160 graden. Wanneer de oven afgekoeld was, was het brood klaar en kon er worden ‘gevochten’ wie de eerste warme korst kreeg.

Meestal werd er met het broodmes een kruis over het brood gemaakt voordat het aangesneden werd. Dit gebruik heeft een lange voorgeschiedenis maar brood is het symbool van een godsdienst. Door zich te identificeren met brood, gaf Christus aan het brood een gewijde betekenis. Dat heeft het vandaag de dag nog steeds voor veel mensen en vanuit deze gedachte is het maken van een kruis over het brood een mooie traditie die jammer genoeg verdwenen is.

U ziet dat er weer van alles te zien is waar een verhaal aan vast zit en veel mensen zullen zich herkennen in veel voorwerpen die er staan. Dan komen de verhalen vanzelf en heeft u een geweldige middag samen met eventueel de buurvrouw of de kleinkinderen.

Nelly van Kessel

FLORIS WOLTERS: ‘DE OORSPRONG VAN OIRSCHOT’

Floris Wolters, student Historische Geografie aan de Universiteit Utrecht, schreef in het najaar van 2014 een scriptie met de titel: “*De oorsprong van Oirschot*”. Op het voorblad prijkt trots het wapen van Oirschot en ook uit de tekst blijkt dat deze jonge student gecharmeerd is van ons mooie plaatsje.

Hij verhaalt over de “*oeroude*” geschiedenis die door de eeuwen heen invloed heeft uitgeoefend op de aanblik van de dorpskern. In deze scriptie zoekt hij naar het antwoord op de vraag:

“Hoe is de ontwikkeling tot het huidige monumentenlandschap in Oirschot te verklaren vanuit historisch-geografisch perspectief?”

Floris zoomt in op de rol van de religie en het uiterlijk van de huidige monumenten. De nadruk ligt hierbij vooral op het rooms katholiecisme en gebouwen als: de St Petrusbasiliek, het ‘Boterkerkje’ en de kapel van de Heilige Eik.

Het christendom werd hier in de regio geïntroduceerd door de Romeinen. Het gebied heette toen nog Taxandrië, en zij stichtten er klerkencolleges die later uitgroeiden tot kapittels. Onder de Frankische overheersing werd het Christendom hier geconsolideerd en vanuit die tijd dateert de eerste Mariakerk in Oirschot. Eeuwenlang vormde deze kerk aan het Vrijthof het religieuze centrum van het dorp. Zoals in de gevelstenen van het ‘Boterkerkje’, zoals deze kerk vaak genoemd wordt, nog te zien is, vielen kerkelijke en bestuurlijke functies in die tijd vaak samen.

In de donkere middeleeuwen groeide Oirschot gestaag en in de 12^e eeuw had het kapittel een grotere kerk nodig en gaf opdracht tot de bouw van St. Petruskerk, een fraai voorbeeld van Kempense gotiek, die ook nu nog het dorp domineert. Binnen enkele eeuwen verschoof de dorpskern mee van de ene katholieke kerk naar de andere.

Intussen heersten de Leefdael’s en de Merode’s over de heerlijkheid Oirschot. Nijverheid en handel bloeiden, maar dan kwam de 80-jarige oorlog en daarna de Hollandse overheersing waarin de katho-

lieken het zwaar te verduren kregen. De St Petruskerk werd ingenomen door de protestanten en de kapel van de Heilige Eik werd meermalen verwoest. De katholieken zochten hun toevlucht in de Mariakerk aan het Vrijthof. In deze tijd zakte Oirschot steeds meer weg in de vergetelheid en in de 19^e eeuw raakte de plaats haar centrumfunctie in de regio definitief kwijt.

In 1798 werden de rollen omgedraaid en kwam de St Petruskerk weer toe aan de katholieken en maakten de protestanten voortaan gebruik van het 'Boterkerkje'.

In die tijd ontstond er hier ook een Joodse gemeenschap, die veel slagers kende, en in 1840 wordt er een heuse synagoge opgericht. Aan het eind van de 19^e eeuw daalt de Joodse bevolking weer. De synagoge is jammer genoeg in de 20^e eeuw geheel verloren gegaan, alleen een gedenksteen in de Rijkesluisstraat herinnert nog aan haar bestaan. En verder is er de vergeten Joodse begraafplaats op de Kloosters.

Floris Wolters heeft ook geografische kaarten uit de 19^e en 20^e eeuw vergeleken. Hierop zien we duidelijk de verschuiving van de dorpskern. Ook valt te constateren dat Oirschot zich in de 19 eeuw nauwelijks heeft ontwikkeld. De spoorlijn ging aan het dorp voorbij en de welvaart kwijnende weg. Pas in de 20^e eeuw bood de opkomst van de stoelenindustrie enig soelaas.

Heel lang veranderde er erg weinig in Oirschot. Een saillant gegeven is het feit dat de pas in 1958 het marktplein bestraat werd. De Oirschotse markt en de St Petrusbasiliek vormen ook nu nog het centrum van dit, zoals Floris het noemt, 'ontzettend' oude dorp.

De scriptie is een mooi, goed gedocumenteerd, werkstuk en valt met name op door de geografische insteek. Voor wie het werkstuk in zijn geheel wil lezen verwijzen we naar de website van de Heemkundekring.

Maria van Deutekom, december 2014

DE KANUNNIKEN VAN OIRSCHOT (5)

8. Henric Bac / Back / Bax Lippenz. van Hersel

Heer Henric Bac, zoals hij in de archieven meestal werd genoemd, was deken van het kapittel (na 1361) 1363 – 1375 (voor 1385).¹

Op 16 april 1361 krijgt dan nog geen deken maar ‘slechts’ kanunnik Henric Bac Lippenzoen van Hersel van Machghiel Henrics Slanghenzoen van Hersel een niet nader omschreven goed, dat Machghiel had geërfd van zijn vader Henrik in de herdgang Kercof.²

Heer Henric had vijf natuurlijke dochters

- Lijsbet x Art Heynen Snider soen,
- Aleyt,
- Katelijn,³
- Marij, haar moeder was Mette Danels dochter van der Weecsceyden van Liemde⁴.
- Jutte x Andreas Andreas Raventeers.⁵

Heer Henric blijkt in 1368 al kinderen te hebben bij Katherijn Henrics Goeswijns zoens dochter. Voor deze kinderen en die, ‘welke hij nog bij haar verwacht te verwekken’, krijgt of koopt hij via een van de schepenen een erfpacht op een stuk land in herdgang Kerkhof.⁶ Hij had ook bezit ‘Aen den Hoevel’.⁷

In 1390 kocht hij samen met Winricus Screijnmaker

- een erfpacht van 4 mud rogge, Bossche maat, met Maria Lichtmis (2 februari) te leveren, met als onderpand de hoeve van Henricus Paep zoon van wijlen Johannes Bollaert de Oerscot, die was belast met 6 penningen aan de *kerk* van de H. Maria. (N.B.: opmerkelijke betiteling, na de bouw van de eerste St. Pieterskerk altijd *kapel* van O.L.Vrouw genoemd) .
- een erfpacht van 3 mud rogge, maat van Oirschot,
- een erfpacht van 2 ½ mud rogge op onderpand van een huis van Denekinus Moermans in de Notel,

- een beemd van deze Denekinus bij de dijk genaamd den Lange Dike (in de buurt van Bijsterveld),
- een erfpacht van ½ mud rogge uit een stuk land met gebouwen in ‘ter Notelen’,
- een beemd genoemd Jan Bollaerts Beemd (Notel),
- een beemd in de Notel, ter plaatse genoemd die Blaakbeemd,
- een erfpacht van 10 lopen rogge uit een stuk grond bij de kerk,
- 4 lopen roggeland in de buurt van het vorige kavel,
- en akker in Boxtel, ter plaatse genoemd Lennensheuvel.

In het archief zijn meerdere stukken over de bestemming van de goederen van heer Bac na zijn dood. Deze worden dan overgedragen, al dan niet via zijn kinderen en via de zonen van Henric Brant, aan de zonen van kanunnik heer Jan Achscillings enz. (zie jrg. 20, nr. 3, pag. 38-39) ⁸

Heer Henric Bac was tevens rector van het Brigide-altaar. In zijn testament schonk hij o.a. aan het kapittel een cijns van een pond en aan twee altaren een cijns van 4 schelling.⁹

Hanneke van den Bogaart-Vugts, hbogaartvugts@zonnet.nl

(wordt vervolgd)

¹ Sanders II p. 233

² Sanders I p. 106 nr. 44

³ Sanders I p. 117 nr. 94

⁴ Sanders I p. 118 nr. 95

⁵ Sanders I p. 118 nr. 96

⁶ Sanders I p. 108 nr. 52

⁷ Sanders I p. 128 nr. 140 en p. 130 nr. 144

⁸ Sanders I p. 117 nr. 94, p. 132 nr. 153

⁹ Sanders I p. 82 nr. 362